

ISU BAHASA MELAYU DI JOHOR DALAM AKHBAR *LEMBAGA MALAYA* SEBELUM PERANG DUNIA KEDUA

(*The Issue of Malay Language in Johor in Lembaga Malaya before the Second World War*)

*Siti Zahrah Mahfood*¹
zahrah@fsk.upsi.edu.my

*Nurulasyikin Hassan*²
nurulasyikin@fsk.upsi.edu.my

Jabatan Sejarah, Fakulti Sains Kemanusiaan, Universiti Pendidikan Sultan Idris,
35900 Tanjung Malim, Perak, Malaysia.^{1&2}

Pengarang Koresponden (*Corresponding Author*):¹

Rujukan makalah ini (*To cite this article*): Siti Zahrah Mahfood & Nurulasyikin Hassan. (2024). Isu bahasa Melayu di Johor dalam *Lembaga Malaya* sebelum Perang Dunia Kedua. *Melayu: Jurnal Antarabangsa Dunia Melayu*, 17(1), 125–148. [https://doi.org/10.37052/jm.17\(1\)no6](https://doi.org/10.37052/jm.17(1)no6)

Peroleh: <i>Received:</i>	2/2/2023	Semakan: <i>Revised</i>	23/5/2023	Terima: <i>Accepted:</i>	16/10/2023	Terbit dalam talian: <i>Published online:</i>	2/1/2024

Abstrak

Penulisan ini membincangkan isu bahasa Melayu sebelum Perang Dunia Kedua dengan meletakkan fokus kepada *Lembaga Malaya*. Sebagai sebuah akhbar yang banyak melontarkan gagasan dan pandangan terhadap isu bahasa Melayu, penerbitnya berasa bertanggungjawab untuk menyeru masyarakat tempatan supaya mengangkat semula martabat kedudukan bahasa ini setelah wujudnya bahasa asing yang dibawa oleh pihak kolonial sehingga menghakis kedudukan bahasa Melayu sebagai bahasa utama. Perkembangan bahasa Melayu sebelum kedatangan kolonial British diberikan tumpuan pada awal perbincangan sebelum perbincangan difokuskan secara menyeluruh tentang perjuangan *Lembaga Malaya* dalam usahanya mengangkat semula bahasa Melayu. Penulisan ini menggunakan kaedah analisis deskriptif terhadap akhbar *Lembaga Malaya* dan disokong oleh sumber lain, terutamanya sumber pertama dan sumber kedua. Beberapa data statistik tentang

topik tertentu juga turut dimasukkan. Skop masa dan tempat perbincangan topik hanya meliputi peristiwa dan perkembangan dari kurun ke-20 sehingga sebelum tercetusnya Perang Dunia Kedua. Zaman tersebut memperlihatkan pertumbuhan yang ketara dalam bidang penulisan dan penerbitan akhbar dan majalah dalam kalangan masyarakat tempatan Johor. Berbekalkan matlamat tersendiri dan tumpuan terhadap negeri Johor, iaitu tempat lahirnya penerbitan akhbar *Lembaga Melaya*, makalah ini memuatkan dasar dan langkah yang dirancang oleh pihak British untuk menghakis kedudukan bahasa Melayu di Malaya. Makalah ini juga memperihalkan seruan dan laungan untuk mempertahankan martabat bahasa Melayu di Johor dan seterusnya meneliti perjuangan *Lembaga Melaya* dalam isu berkaitan dengan bahasa Melayu. Penulisan ini juga memberikan gambaran tentang peranan *Lembaga Melaya* untuk mempertahankan dan memartabatkan bahasa Melayu sehingga memperlihatkan hasilnya.

Kata kunci: *Lembaga Melaya*, bahasa Melayu, British, Tanah Melayu, Perang Dunia Kedua

Abstract

This writing discusses the issue of Malay language (Bahasa Melayu) before the Second World War by focusing on Lembaga Melaya. As a newspaper that spread many views and ideas about Bahasa Melayu, Lembaga Melaya was responsible in calling on the local community to restore the dignity of their own language after the introduction of foreign languages by colonizers eroded the position of Bahasa Melayu as the main language. The development of Bahasa Melayu before British colonization is provided early in the discussion before comprehensively discussing Lembaga Melaya's struggle in reviving the language. This writing used descriptive analysis method on Lembaga Melaya, supported by other primary and secondary sources. Several statistical data on the said topic were also included. The discussion of the topic's scope and time only covers incidences and progress from the 20th century until before the start of the Second World War. This period saw the significant development of the writing and publishing of newspapers and magazines among the local community in Johor. Equipped with its own objectives and focus on the state of Johor as the birthplace of Lembaga Melaya, this article contains the policies and strategies planned by the British to erode the position of Bahasa Melayu in Malaya. This article also describes the cries and calls to defend the dignity of Bahasa Melayu in Johor, and examines Lembaga Melaya's struggle in issues related to Bahasa Melayu. This writing also provides an overview of Lembaga Melaya's role in defending and dignifying Bahasa Melayu until results were seen.

Keywords: Lembaga Malaya, Malay language (Bahasa Melayu), British, Federation of Malaya, Second World War, dignity of Bahasa Melayu

PENGENALAN

Bahasa merupakan alat komunikasi yang digunakan dalam proses pertuturan dalam kalangan masyarakat yang menjadi teras perhubungan ahli dan entiti masyarakat. Malah, bahasa juga melambangkan identiti sesuatu masyarakat kerana mempunyai hubungan yang berkait rapat dengan keperibadian kebudayaan. Bahasa bukan sahaja sebagai alat penyataan yang tegas bagi menyakinkan sesuatu masyarakat, bahkan, turut digunakan dalam menyampaikan nilai dan perasaan sebagai alat pengakuan diri kepada masyarakat. Di Tanah Melayu sebelum Perang Dunia Kedua, bahasa Melayu memainkan peranan besar sebagai simbol penyatuan masyarakat (Roff, 1975). Dari kaca mata Za'ba pula, bahasa Melayu merupakan lidah bangsa masyarakat Melayu. Dalam bahasa tersebut tersimpan roh dan semangat kebangsaan dan kebudayaan Melayu yang menjadi pusaka daripada nenek moyang kita dahulu kala (Adnan, 1998:124). Selain berperanan sebagai bahasa utama di Tanah Melayu, bahasa Melayu merupakan *lingua franca*, iaitu bahasa perantaraan antara masyarakat tempatan dengan bangsa asing. Menurut Asmah, *lingua franca* membawa makna bahasa yang diketahui oleh kebanyakan penutur walaupun hanya pada peringkat asas (Hanis Izrin et al., 2017:21). Oleh itu, penggunaan bahasa Melayu terbukti sangat meluas di kawasan Nusantara. Hal ini bermakna bahasa Melayu sudah pun mencapai zaman kegemilangannya pada zaman Kesultanan Melayu Melaka.

Setelah kedatangan dan penjajahan British, kedudukan bahasa Melayu mula merosot. Bahasa Melayu menjadi bahasa pengantar untuk peringkat persekolahan yang paling rendah sahaja. Dengan hal demikian, penggunaanya secara rasmi semakin berkurangan, sehingga kepentingannya sebagai bahasa utama, hilang. Kewibawaan bahasa Melayu juga terkesan apabila bahasa Melayu hanya digunakan untuk golongan bawahan. Penggunaan bahasa Inggeris oleh pentadbir kolonial bertujuan untuk menggantikan bahasa Melayu. Sedikit demi sedikit, bahasa Inggeris yang merupakan bahasa penjajah, dijadikan bahasa pengantar sepanjang era penjajahan British. Pentadbiran penjajah mengangkat bahasa Inggeris untuk menggantikan bahasa Melayu dalam pentadbiran mereka secara tidak langsung (Zulkifli, 1979). Keutamaan yang diberikan kepada bahasa Inggeris ini melibatkan semua urusan pentadbiran kerajaan secara langsung. Oleh hal yang demikian, urusan permohonan jawatan oleh masyarakat tempatan memerlukan kebolehan bertutur dalam bahasa Inggeris. Ternyata, orang tempatan yang ingin memohon jawatan akan menghadapi masalah jika tidak boleh berbahasa Inggeris. Pada masa yang sama, bangsa asing

yang hadir di Malaya berkebolehan menggunakan bahasa Inggeris. Keadaan ini menyebabkan keresahan dalam kalangan orang Melayu yang berasa tercabar apabila tidak dapat memenuhi jawatan hanya kerana tidak boleh berbahasa Inggeris. Menyedari hal ini, pegawai-pegawai Melayu yang menguruskan pentadbiran di Johor semakin runsing dengan kedudukan dan nasib bahasa Melayu yang nyata semakin tersisih. Apabila pihak berkuasa British memberikan perhatian dan mementingkan bahasa mereka, orang Melayu mula berasa perlu untuk menguasai bahasa Inggeris. Akibatnya, perhatian terhadap bahasa Melayu semakin berkurangan kerana orang Melayu turut menganggap bahasa Inggeris lebih penting demi kenaikan pangkat dan kemajuan kerjaya seperti yang dicapai oleh pegawai British. Pada masa yang sama, pihak British menggubal dasar pelajaran yang memperkenalkan bahasa Inggeris dalam bidang pendidikan di Tanah Melayu. Cita-cita British diperkukuh dengan dasar pelajaran yang hanya mengiktiraf bahasa Inggeris sebagai syarat untuk mendapatkan pekerjaan berstatus tinggi. Pihak British tidak berminat dan berniat untuk mengangkat bahasa Melayu sebagai bahasa pengantar pendidikan. Malah, menurut Abu Hanifah dan Roslina (2019), niat sebenar pihak British adalah untuk mengekalkan kedudukan masyarakat Melayu sebagai petani dan nelayan dalam hierarki sosial masyarakat di Tanah Melayu. Hal ini memperlihatkan penindasan yang sangat ketara terhadap bahasa dan bangsa Melayu. Dasar ini diperluas dengan objektif untuk mengisi kekosongan jawatan pegawai pentadbiran, perubatan dan bahagian yang berkepentingan bagi melicinkan dasar kolonialisme British. Pengambilan masyarakat tempatan bagi jawatan pegawai dapat mengurangkan kebergantungan terhadap pegawai Eropah yang memerlukan belanja yang besar bagi perkhidmatan mereka.

Penubuhan sekolah Inggeris oleh kerajaan di beberapa buah negeri pada ketika itu, dengan jelasnya menjadikan institusi tersebut berada pada peringkat tertinggi berbanding dengan institusi pendidikan tempatan yang lain seperti pondok dan sekolah vernakular yang terhad pada beberapa peringkat sahaja. Keadaan ini tidak menawarkan apa-apa kelebihan, khususnya dari segi peluang pekerjaan untuk mengubah hierarki sosial dalam kalangan masyarakat Melayu. Dalam hal ini, Tan (2013:314) menyatakan bahawa:

Unfortunately, Malay education could not provide the much needed educational mobility to the rural Malays. They were restricted to four years of primary education... The only available option for them to further their education beyond the rudimentary level was by switching...to the Special Malay Classes in government English Schools.

Keadaan ini menyebabkan kegelisahan dalam kalangan masyarakat Melayu yang semakin terasa bahawa bahasa Melayu sudah tidak mempunyai kedudukan yang penting terhadap pembangunan masyarakat. Kegelisahan ini juga mempengaruhi sikap orang Melayu. Mereka juga perlu bergantung pada bahasa asing sebagai bahasa yang dapat membawa kemajuan terutamanya dari aspek ekonomi dan struktur sosial.

Bagi menghadapi masalah bahasa Melayu yang mula hilang kedudukannya dalam kalangan masyarakat Melayu sendiri, akhbar *Lembaga Malaya* mengorak langkah memainkan peranan untuk mengembalikan kedaulatannya. *Lembaga Malaya* dengan lantangnya menyeru masyarakat tempatan khususnya di Johor, untuk bangkit mempertahankan dan memartabatkan bahasa Melayu terhadap ancaman peluasan bahasa Inggeris oleh pihak British di Tanah Melayu.

Akhbar *Lembaga Malaya*

Lembaga Malaya diterbitkan pada 10 Disember 1934 di Singapura oleh Dato' Onn Jaafar dan rakan kongsinya, Syed Alwi Omar Albar (A. M. Iskandar Hj. Ahmad, 19:44). *Lembaga Malaya* beroperasi di Singapura sehingga tahun 1938. Penerbitan akhbar ini berpindah ke Jalan Meldrum, Johor Baharu mulai 1938 hingga 1941. *Lembaga Malaya* diterbitkan untuk memperjuangkan dan memperkuuh penggunaan bahasa Melayu yang diterajui oleh Dato' Onn Jaafar sebagai penyuntingnya.

Perjuangan yang dibawa dalam penerbitan akhbar *Lembaga Malaya* ini seiring dengan pemikiran kritikal Dato Onn Jaafar, iaitu salah seorang individu yang lantang menyuarakan kritikan berhubung dengan dasar kolonial di Johor. Beliau bukan sahaja mendesak reformasi masyarakat (Nik Ahmad, 1963), bahkan membawa perjuangan akhbar *Lembaga Malaya* yang mencakupi usaha untuk mengembalikan kedudukan bahasa Melayu. Kepentingan dan kedudukan bahasa Melayu diberikan penekanan dengan memperlihatkan kehebatan bahasa itu. Antara perkara yang difokuskan termasuklah sejarah bahasa Melayu yang merupakan bahasa asal raja-raja Melayu yang bertanggungjawab untuk membuka Tanah Melayu. Sorotan tersebut dipersembahkan dalam rencana yang bertajuk, “Hidup Bahasa Majulah Bangsa” seperti yang berikut:

Bahasa Melayu, ialah bahasa semenanjung yang tertua sebagai bahasa bumiputera dipercayai dengan bahasa inilah raja-raja Melayu zaman dahulu telah membuka belah hutan-hutan rimba yang besar-besar dibina diganti dengan bangunan-bangunan rumah-rumah batu. Rumah-rumah pejabat, gudang-gudang yang besar-besar dan pekan-pekan atau bandar-bandar yang bertebaran di merata-rata tempat dalam negeri-negeri semenanjung ini – dengan keadaan yang kemas dan molek. Di mana kita boleh dapat lihat dengan mata kita hari ini. Dengan bahasa dan bangsa

apakah yang diasaskan bagi membina segala benda-benda itu? (Lembaga Malaya, 1940:2)

Telah nyata bahawa penerbit *Lembaga Malaya* berasa bimbang terhadap kedudukan bahasa Melayu yang tergugat. Bagi menyedarkan masyarakat tempatan tentang kepentingan bahasa Melayu, *Lembaga Malaya* menampilkan sejarah bahasa Melayu sebagai kaedah untuk memberikan kesedaran dan menaikkan semangat untuk menjiwai bahasa Melayu sebagai bahasa utama yang perlu diutamakan bagi memastikan negeri-negeri di Tanah Melayu mencapai kemajuan.

Penghakisan Kedudukan Bahasa Melayu

Penjajahan British yang bermula sejak penghujung abad ke-19 turut memperlihatkan campur tangan bukan sahaja dalam dasar pentadbiran Tanah Melayu tetapi juga melibatkan aspek sosiobudaya masyarakat tempatan. Campur tangan amat jelas dalam hal bahasa Melayu pada awal kurun ke-20. British mengetepikan peranan bahasa Melayu dengan meletakkan bahasa Melayu hanya sebagai bahasa pengantar pada peringkat persekolahan yang paling rendah. Mereka meletakkan bahasa Melayu ini sebagai bahasa yang digunakan oleh golongan bawahan sahaja (Ku Hasnita et al., 2013). Maka, bermulalah sikap tidak peduli terhadap bahasa ibunda oleh masyarakat tempatan. Bahasa Inggeris pula semakin diangkat kedudukannya oleh pihak penjajah untuk dijadikan sebagai bahasa rasmi dalam urusan pentadbiran walaupun yang ditadbir pada ketika itu terdiri daripada kelompok masyarakat tempatan. Dasar British tersebut secara nyata menghina bahasa Melayu dengan menyingkirkan martabatnya.

Usaha utama British yang lebih jelas memperlihatkan penghakisan dan kedudukan bahasa Melayu apabila mereka mula menujuhan sekolah vernakular Melayu. Rancangan British ini bertujuan untuk mengaburi masyarakat Melayu bahawa pembinaan sekolah adalah untuk manfaat orang Melayu. Tujuan sebenarnya adalah sekadar menghapuskan buta huruf pada tahap minimun sahaja (Abdul Hadi, 1995). Hal ini diperkuuh oleh Tan (2013) bahawa Lord Mayo, seorang pegawai yang bertindak sebagai wazir di India antara tahun 1869 hingga 1872 menekankan supaya pendidikan yang disediakan adalah untuk keperluan asas, seperti membaca, menulis dan mengira (aritmetik). Sekiranya ilmu yang melebihi keperluan ilmu pengetahuan asas disediakan, dibimbingi terbentuknya pemikiran dalam kalangan masyarakat Melayu sehingga mampu menentang pentadbiran British. Sungguhpun dalam sistem pendidikan vernakular masyarakat Melayu ini seolah-olah memperlihatkan wujudnya usaha untuk mengasah kemahiran tertentu bagi para pelajar, namun usaha itu terhad pada beberapa kemahiran sahaja. Kemahiran

berkaitan merupakan kemahiran yang diperlukan dan diguna pakai untuk kegiatan ekonomi sara diri yang dilaksanakan dalam kehidupan sehari-hari masyarakat Melayu sepanjang beberapa generasi. Menurut Tan (2013:341), selain kemahiran pelajaran asas tersebut, kemahiran lain yang diperlukan ialah menganyam dan pertanian asas. Pendidikan bahasa Melayu yang diajar di sekolah vernakular Melayu hanya sekadar membaca dan menulis untuk membasmikan buta huruf dalam kalangan orang Melayu agar mereka dapat membaca hikayat lama Melayu. Dalam keadaan tersebut, British yakin masyarakat Melayu akan terus berada dalam kepompong dan terus terperuk dalam keadaan yang mundur. Perkara ini turut dijelaskan oleh Abu Hanifah dan Roslina (2019) yang menyatakan bahawa “... dasar British yang menetapkan orang Melayu perlu ‘dikekalkan sebagai petani dan nelayan sahaja’”

Berdasarkan penubuhan sekolah vernakular oleh pihak British ini dilihat seolah-olah memberikan kebaikan dalam aspek penyebaran dan perkembangan ilmu, terutamanya dengan penggunaan bahasa Melayu yang merupakan bahasa masyarakat tempatan pada tempoh tersebut. Pada masa yang sama mereka berjaya dengan niat dan rancangan mengangkat bahasa Inggeris untuk menggantikan kedudukan bahasa Melayu sebagai sebuah bahasa yang penting dalam sosiobudaya masyarakat tempatan.

Dalam konteks negeri Johor pula, jika diperhatikan dari sudut penghakisan bahasa Melayu, pada peringkat awalnya kelihatan diterima secara positif oleh kerajaan negeri Johor dalam isu berkaitan penggunaan kedua bahasa ini. Malah, Kerajaan Johor berhasrat supaya rakyat Johor boleh menguasai bahasa Melayu dan bahasa Inggeris. Bagi tujuan itu, Kerajaan Johor mewartakan Undang-undang Tubuh Negeri Johor yang mengiktiraf bahasa Melayu dan bahasa Inggeris sebagai bahasa rasmi negeri (Braddel, 1931). Namun begitu, perkara yang berlaku tidaklah seperti yang dirancang. Antara tahun 1920-an sehingga Perang Dunia Kedua, kedudukan bahasa Melayu semakin merosot. Hal ini terbukti apabila sistem penulisan Jawi mula diganti dengan tulisan Rumi dalam urusan rasmi pentadbiran dan di semua institusi pendidikan. Guru sekolah juga diarah untuk menggunakan tulisan Rumi ketika mengajar (J/RAJA 8). Pada tahun 1921, arahan dikeluarkan untuk mewajibkan guru belajar dan mengenal huruf Rumi supaya dapat mengenali nama-nama negara dan lain-lain maklumat dalam peta (SS729/21).

Perubahan yang berlaku ini memberikan gambaran tentang sikap para pegawai British yang tidak selesa menggunakan tulisan Jawi dalam urusan pentadbiran mereka setelah menguasai Johor. Hal ini juga menunjukkan bahawa pegawai British kurang menggunakan bahasa Melayu dalam pentadbiran mereka apabila surat-menjurut dan dokumen mereka disediakan dalam bahasa Inggeris.

Pada tahun 1913, Penasihat Am British, D.G. Campbell telah mencadangkan agar diadakan sebuah sekolah berasrama yang menyerupai Sekolah Inggeris Awam

yang ditubuhkan di Johor Bahru. Dengan penubuhan sekolah tersebut mereka berharap agar pelajar lelaki lulusan sekolah ini dapat diserap dalam perkhidmatan kerajaan sebagai kerani yang berpendidikan Inggeris. Pendekatan ini sangat diperlukan dalam pentadbiran Johor supaya penggunaan bahasa Inggeris dapat diteruskan dan menunjukkan kepentingan bahasa mereka dalam pentadbiran Johor pada masa akan datang (GA 48/1913). Pada masa yang sama, pihak pentadbiran British telah menterjemahkan surat-surat dalam tulisan Jawi kepada bahasa Inggeris. Pada ketika itu, hanya pejabat Menteri Besar Johor yang masih menggunakan bahasa Melayu dalam urusan surat-menyurat. Kedaulatan bahasa Melayu terus diancam dan menghadapi saat-saat genting apabila pihak British mendesak Kerajaan Johor untuk menukar penggunaan tulisan Jawi kepada Rumi pada tahun 1939. Abdullah bin Isa telah menyuarakan perkara ini dalam mesyuarat kerajaan pada 16 Mei 1939. Beliau menyatakan bahawa kebanyakan borang di pejabat tanah dan pejabat bandaran ditulis dalam bahasa Inggeris sahaja dan tidak lagi ditulis dalam dua bahasa, iaitu bahasa Melayu dan bahasa Inggeris. Beliau berasa kesal kerana mengikut perjanjian yang telah dipersetujui, bahasa Melayu ialah bahasa perjawatan. Walaupun menerima penggunaan bahasa Inggeris, Johor telah mengubah kedudukan bahasa Melayu itu sendiri apabila pihak kolonial mendesak penukaran sistem tulisan Jawi kepada Rumi dan penggunaan bahasa Inggeris dalam urusan pentadbiran.

Peranan bahasa Melayu diambil oleh bahasa Inggeris dalam pentadbiran. Oleh hal yang demikian, kedudukan bahasa Inggeris mempengaruhi proses pelantikan pegawai kerajaan. Para pegawai Melayu yang menguruskan pentadbiran di negeri Johor melihat bahasa Melayu semakin tersisih sebagai bahasa rasmi pentadbiran. Zulkipli (1979) turut menjelaskan bahawa berikutnya perubahan dalam kaedah pentadbiran negeri Johor, bahasa Melayu semakin disisihkan dan dilupakan.

ANALISIS DAN PERBINCANGAN

Akhbar *Lembaga Malaya* menyuarakan pendapatnya tentang penggunaan bahasa bagi urusan dan hal ehwal yang berkaitan dengan pentadbiran. Akhbar ini menjelaskan bahawa bahasa Melayu merupakan bahasa utama dalam urusan pelbagai pekerjaan sebelum kedatangan British, termasuk urusan perjawatan.

Tindakan pihak kolonial telah meminggirkan masyarakat Melayu yang mengantikan bahasa Inggeris sebagai bahasa dalam urusan pentadbiran. *Lembaga Malaya* (1940) menyatakan bahawa:

Sebelum undang-undang dan peraturan negeri kita ditukarkan ke bahasa lain daripada bahasa Melayu jati (bahasa bumiputera) sebagai bahasa jawatan, kita

mengaku dewasa ini sekalian perusahaan dan pekerjaan – perniagaan, pertukangan dan pentadbir semuanya itu dipegang dan dipandukan oleh orang-orang Melayu, tetapi sesudah bahasa jawatan itu digantikan dengan bahasa penaung (Inggeris) dari semenjak itulah perusahaan dan pekerjaan bumiputera semakin curat, tenaga bangsa kita beransur-ansur susah.

Tindakan British dalam urusan pentadbiran negeri Johor ini telah meminggirkan masyarakat Melayu daripada Perkhidmatan Awam Negeri Johor. Rencana yang bertajuk “Anak Negeri Johor Melepas Bangsa Lain Dapat!” pula mempertikaikan tindakan kerajaan yang memilih bangsa asing, seperti Serani, Cina, Sinhales, India Sikh dan Bengali dalam pelantikan pegawai perkhidmatan awam semata-mata kerana mereka menguasai bahasa Inggeris. Hal ini menunjukkan bahawa Perkhidmatan Awam Negeri Johor pada ketika itu tidak mempertimbangkan dan menitikberatkan penguasaan bahasa Melayu yang merupakan bahasa tempatan. Suara ketidakpuasan hati terhadap penghakisan dan kedudukan bahasa Melayu dalam institusi pentadbiran negeri Johor juga dibangkitkan dalam *Lembaga Malaya* (1941), dalam rencana oleh “Halaman Pak Pecocok” seperti yang berikut:

Dalam hal dan keadaan yang begitu cermat dan bertimbang rasa bunyi aturan muslihat itu alih-alih karang engkau dapati pejabat itu ada kosong tetapi telah dipenuhi oleh bangsa Cina dan bila pejabat ini berkehendakkan seorang kakitangan tak disangka-sangka telah dimasuki oleh bangsa Keling pulak. Dengan hal begitu dari sehari ke sehari dan dari suatu masa ke suatu masa penuh sesaklah pejabat-pejabat kerajaan negeri ini dengan bangsa-bangsa asing, hal keadaan anak-anak negeri pulak bertempiaran lari ke sana ke mari mencari kerja kerana di sini mereka ini sudah tidak terpakai lagi!

Bahasa Inggeris berperanan mempengaruhi skim gaji pegawai pentadbiran Johor yang turut menjadi penyumbang penghakisan bahasa Melayu. Pada tahun 1914, British telah memperkenalkan skim gaji baharu. Mereka menetapkan gaji yang lebih tinggi untuk pegawai Inggeris berbanding dengan pegawai Melayu walaupun pegawai Melayu menguasai bahasa Inggeris dan bahasa Melayu dengan baiknya. Pegawai Melayu tidak mendapat gaji tambahan seperti yang dinikmati oleh pegawai British (MB 317/34). Hal ini diulas dengan beraninya dalam *Lembaga Malaya* (1941:6), bagi mengkritik pentadbiran British di Johor:

... kadarkan yang jadi berbeza ialah tentang gaji di antara kedua-dua pihak ini, yakni dengan kehendak engkau semua juga bangsa-bangsa dagang diberi gaji beratus-ratus tetapi anak negeri hanya di dalam hitungan puluh sahaja, - kecuali sedikit bilangannya yang sampai beratus-ratus itu pun dah berapa lama bertengku lekar di situ itulah

bezanya; tetapi pasal kerja sama berat bahkan lebih berat yang dipikul oleh gaji puluh itu, dalam hal engkau semua kena memikul lebih berat dan gaji lebih sedikit tadi itu pun adakalanya kerja-kerja yang patut engkau semua dapat, diberi pada bangsa-bangsa lain juga, sehinggalah kerja-kerja sementara itupun tak dapat pada engkau semua

Melalui Pekeliling No. 4 tahun 1914 misalnya, Skim Pekeranian pada 21 November 1914 telah diubah kepada perkhidmatan perkeranian yang baharu yang mengandungi dua bahagian; kerani berpengetahuan bahasa Melayu dan kerani berpengetahuan bahasa Inggeris dan bahasa Melayu. Syarat yang ditetapkan ialah; kerani Melayu kelas III menerima gaji \$300.00 setahun manakala kerani berpendidikan Inggeris kelas III akan menerima gaji \$420.00 setiap tahun serta diberikan jawatan Senior. Perincian skim perkhidmatan kerani tersebut adalah seperti yang terkandung dalam Jadual 1.

Berdasarkan Pekeliling 1914 ini juga, jawatan kerani hanya diperuntukkan kepada calon yang memiliki kelulusan peperiksaan *Junior* atau *Senior* daripada Oxford dan Cambridge sahaja (GA 328/1917). Calon yang mempunyai sijil daripada Oxford dan Cambridge ini akan mendapat gaji yang lebih tinggi. Arahan pekeliling tersebut secara jelas memberikan kepentingan kepada bahasa Inggeris. Memandangkan perkara ini menyulitkan kedudukan orang Melayu yang ingin memegang jawatan di bawah pentadbiran British di Johor, perbincangan berkaitan dengan gaji berlarutan

Jadual 1 Skim perkhidmatan kerani berdasarkan Pekeliling 1914.

Pengetahuan Bahasa Melayu Dahaja	Pengetahuan Bahasa Melayu dan Bahasa Inggeris
Kelas III \$300–\$600 Tambahan tahunan \$60	Kelas III \$420–\$720 Tambahan tahunan \$60
Kelas III \$720– 1080 Tambahan tahunan \$60	Kelas III \$840–\$1140 Tambahan tahunan \$60
Kelas III \$1140– 1620 Tambahan tahunan \$120 dan \$1620–\$1800 selepas berkhidmat selama tiga tahun	Kelas III \$1200–\$1800 Tambahan tahunan \$120 dan \$1800–\$1920 selepas berkhidmat selama tiga tahun

(Sumber: GA 328/1917: *General Adviser, 12 June 1917, Circular Amending Clerical Scheme No.14 of 1914*).

Perbincangan ini jelas menunjukkan bahawa pihak penjajah British secara terang-terangan menidakkannya penggunaan bahasa Melayu yang merupakan identiti masyarakat tempatan dalam urusan pendidikan dan pentadbiran.

Usaha Memartabatkan Bahasa Melayu di Negeri Johor

Media massa pada zaman pemerintahan British turut berperanan memartabatkan bahasa Melayu dengan cara menyalurkan maklumat secara umum melalui akhbar dan majalah. Ketika memegang jawatan Ahli Majlis Mesyuarat Negeri Johor, Dato' Onn Jaafar menyedari permasalahan penggunaan bahasa Melayu. Beliau bimbang tentang kedudukan bahasa Melayu yang semakin dipinggirkan dalam pentadbiran British di Negeri-negeri Melayu (Abdul Rahim Kajai, 1984). Demi memartabatkan kembali bahasa Melayu, Dato' Onn menyuarakan kepentingan untuk mengembalikan bahasa Melayu sebagai bahasa pentadbiran dan bahasa Pendidikan. (Anwar, 2004). Turut berkait rapat ialah dasar pendidikan yang diperkenalkan oleh British pada zaman penjajahannya. Dato' Onn melihat bahawa British tidak mengutamakan kebolehan berbahasa Melayu. Anak-anak Melayu terpaksa mempelajari bahasa Inggeris bagi melayakkan diri untuk jawatan yang berstatus tinggi dalam strata sosial masyarakat. Hal ini diulas oleh Dato' Onn dalam artikelnya bertajuk "Peluang Bekerja Bagi Anak-Anak Melayu, Kerajaan Negeri-Negeri yang Bersekutu cuma Memandang kepada Kelulusan Senior Sahaja". Dato' Onn melihat bahawa British sama sekali tidak mengutamakan kebolehan berbahasa Melayu. (*Lembaga Malaya*, 1938). Pentadbiran British juga dikritik kerana tidak menggalakkan penggunaan bahasa Melayu oleh bangsa lain. Dasar Pendidikan kerajaan British yang mewajibkan orang asing untuk mempelajari bahasa Inggeris turut dibangkitkan (*Lembaga Malaya*, 1938).

Dato' Onn sangat bimbang terhadap penyisihan bahasa Melayu yang akan menghapuskan bahasa tersebut. Tindakan penjajah tersebut dapat melenyapkan identiti golongan peribumi di Semenanjung Tanah Melayu. Mohammad Anwar (2011) menjelaskan bahawa identiti orang Melayu terdiri daripada tiga kriteria, iaitu beragama Islam, mengamalkan adat budaya Melayu dan bertutur dalam bahasa Melayu. Pembatasan penggunaan bahasa Melayu hanya dalam kalangan masyarakat Melayu merupakan suatu penghinaan terhadap martabat bahasa Melayu yang pernah menjadi *lingua franca* di Tanah Melayu dan Nusantara.

Bagi mengingatkan orang Melayu tentang kehebatan bahasa mereka *Lembaga Malaya* memuatkan pelbagai rencana dan nasihat dalam akhbar Melayu supaya masyarakat Melayu terus memperjuangkan dan menggunakan bahasa Melayu dalam semua urusan seperti yang dinyatakan dalam *Lembaga Malaya* (1940) seperti yang

berikut:

Akhbar-akhbar Melayu tiada kurang pula berpengaruh pada membaharui aturan bahasa Melayu dan menambah perkataan-perkataannya. Fikiran-fikiran baharu dan kandungan-kandungan baharu ada disiarkan di dalamnya dengan semangat dan roh yang baharu pula. Dengan yang demikian tiadalah dibimbangkan bahasa Melayu itu akan hancur.

Petikan di atas menjelaskan bahawa usaha untuk memartabatkan bahasa Melayu ini bukanlah terletak pada satu pihak sahaja, tetapi juga memerlukan penglibatan pelbagai pihak demi menjamin kelangsungannya. Sebagai menyambut seruan *Lembaga Malaya* untuk memartabatkan bahasa Melayu, ramai wartawan Melayu menulis dalam majalah dan akhbar Melayu bagi menyampaikan pendapat baharu untuk menyeru masyarakat Melayu agar sama-sama mempertahankan bahasanya daripada hilang dan musnah oleh kehadiran bahasa asing yang akan menggantikan peranan bahasa Melayu dalam kalangan masyarakat tempatan. Pendapat ini turut diakui oleh Roff (1972:19). Beliau menegaskan bahawa penulis akhbar dan majalah perlu memberikan tumpuan dan perhatian terhadap bahasa Melayu demi pembangunan dan perkembangan bahasa dan kesusastraan Melayu. Menurut Roff (1972):

Malay journalism, it is clear, is absolutely central to the development of modern form of the language and to modern Malay literature.

Menurut Roff (1972), ramai wartawan Melayu menulis dalam majalah dan akhbar Melayu, termasuklah *Lembaga Malaya*. Mereka menyampaikan seruan kepada masyarakat Melayu agar mempertahankan bahasanya daripada hilang ditelan zaman. Tidak dapat dinafikan bahawa akhbar dan majalah telah terbit sejak awal penghujung kurun ke-19. Namun demikian, penglibatan akhbar dalam isu berkaitan dengan hal ehwal politik dan masyarakat tempatan ini hanya terlihat pada penghujung 1920-an sehingga tercetusnya Perang Dunia Kedua (Nik Ahmad, 1963). Sebelum itu, akhbar lebih menumpukan penulisan yang berkaitan dengan isu semasa tempatan dan peristiwa konflik antarabangsa, serta perkara yang berkaitan dengan keagamaan.

Pemerhatian *Lembaga Malaya* terhadap penekanan penjajah untuk masyarakat Melayu mempelajari bahasa Inggeris dan mengurangkan amalan bahasa Melayu menunjukkan bahawa telah sedikit sebanyak membuka peluang untuk menambah ilmu yang dapat mengacu kemajuan diri mereka.

Penggunaan ruangan pengarang dalam akhbar *Lembaga Malaya* merupakan suatu

pendekatan dalam usaha mereka untuk memastikan matlamat perjuangan bahasa Melayu sampai kepada masyarakat Melayu. Ruangan pengarang dimanfaatkan dengan menyampaikan nasihat dan seruan agar masyarakat Melayu memelihara bahasa mereka sendiri. Hanya orang Melayu yang mampu membawa perkembangan dan kemajuan bahasa Melayu melalui tulisan seperti yang dinyatakan oleh Ibrahim Haji (1963):

Maka jangan sekali-kali disangka bahasa dan tulisan Melayu itu tiada membawa kepada kemajuan Melayu kerana bahasa dan tulisan itu tiada boleh maju dengan sendirinya melainkan dimajukan oleh bangsa yang mempunyai bahasa dan tulisan itu juga.

Sehubungan itu, *Lembaga Malaya* turut menegaskan akan kepentingan masyarakat Melayu memelihara bahasa ibunda mereka. Hal ini demikian kerana jika dilihat bangsa asing, seperti British yang meletakkan bahasa Inggeris pada peringkat pentadbiran, ditambah lagi dengan sikap masyarakat Cina dan India yang terus mengekalkan bahasa ibunda mereka dalam komunikasi harian, pastinya bahasa Melayu ini akan merosot disebabkan oleh sikap orang Melayu yang membiarkan perkara tersebut terus berlaku. Menurut *Lembaga Malaya*, sikap orang Melayu di Johor turut menjadi punca kemerosotan bahasa Melayu. Sebagai penutur asli bahasa Melayu, mereka dikatakan cuba menyingkirkan bahasa Melayu dalam kehidupan seharian mereka. Sikap tersebut merupakan perkara biasa dalam kalangan mereka yang menerima pendidikan Barat dan telah belajar di luar negara. Apabila mereka kembali ke Tanah Melayu, mereka tidak menggunakan bahasa Melayu dengan sempurnanya. Yang lebih merunsingkan, kelompok ini menjadi dalang yang menjadi perosak bangsa dan bahasa Melayu. Mereka mencampuradukkan bahasa Melayu dengan bahasa Inggeris ketika berhubung dan berbicara antara satu dengan lain. Penggiat persuratkhabaran Johor ini tidak menolak kenyataan bahawa bahasa Inggeris dapat memajukan dan mengubah masa depan orang Melayu. Pihak akhbar hanya mahu mengingatkan agar orang Melayu tidak memilih untuk menggadaikan maruah bahasa Melayu semata-mata untuk mempelajari bahasa Inggeris demi mengejar kemajuan dan pemodenan.

Penggiat akhbar dan majalah di Johor menekankan bahawa bahasa Melayu perlu dikuasai oleh anak-anak Melayu bagi mempertahankan maruah bangsa Melayu. Sungguhpun *Lembaga Malaya* dan penggiat akhbar serta majalah di Johor membawa perjuangan memartabatkan bahasa Melayu, mereka tidak menolak keperluan untuk mempelajari bahasa Inggeris, melainkan hanya menekankan penguasaan bahasa Melayu secara menyeluruh sebagai salah satu usaha memartabatkan dan mempertahankan maruah bahasa Melayu.

Turut disarankan oleh pengarang *Lembaga Malaya* agar bahasa Melayu dikembangkan dan diperbaharui seiring dengan peredaran zaman, khususnya dari segi perkataan-perkataan baharu. Dengan berbuat demikian, bahasa ibunda sebagai lambang masyarakat Melayu dapat mendepani dunia pemodenan melalui perkataan yang dibaiki dan diperkembang. Usaha ini turut diperkenalkan dalam akhbar *Lembaga Malaya* apabila pentadbir Johor sejak pertengahan abad ke-19 lagi, telah berusaha mempertingkatkan penggunaan bahasa Melayu dalam proses pembangunan ekonomi dan pembaharuan pentadbiran negeri Johor. Sokongan yang diberikan oleh golongan ini disebabkan oleh kesedaran mereka terhadap tahap penguasaan bahasa Melayu dalam kalangan masyarakat Melayu yang rendah dan semakin merosot.

Usaha memartabatkan bahasa Melayu melalui pembaharuan dan perkembangan dengan penyesuaian perkataan baharu yang diperkemas, serta sokongan *Lembaga Malaya* terhadap Pakatan Belajar Mengajar Pengetahuan Bahasa Melayu (PBMPB). Akhbar ini menyatakan bahawa pelibatan PBMPB berperanan untuk mengumpul dan menyusun perkataan bahasa Melayu serta menghasilkan kamus istilah baharu yang dapat diguna pakai pada ketika itu. Sokongan *Lembaga Malaya* kepada PBMPB ini wajar bagi mencapai matlamat mendaulatkan bahasa Melayu agar bersedia untuk berada dalam arus perkembangan dan pembangunan. Tindakan *Lembaga Malaya* yang mewujudkan satu ruangan khas yang dikhatusukan untuk PBMPB menyuarkan pendapat telah memberikan semangat dan galakan kepada PBMPB. PBMPB berusaha bersama-sama akhbar *Lembaga Melaya* dalam perjuangan untuk memartabatkan bahasa Melayu (*Lembaga Malaya*, 1935).

Bagi memastikan usaha dan kegiatan PBMPB tersebar luas dan mendapat sokongan masyarakat Melayu, *Lembaga Malaya* telah memuatkan mesyuarat yang diadakan oleh PBMPB Diraja Johor dalam ruangan pada 8 Julai 1935 (Perkhabaran Tanah Melayu, 1935). Antara pengumuman penting dalam mesyuarat tersebut yang diuar-uarkan oleh *Lembaga Malaya* termasuklah pelantikan Pendeta Bahasa yang disandang oleh Dato' Abdullah Rahman dan Dato' Mohd Sa'ad Sulaiman. Seterusnya, *Lembaga Malaya* turut memperincikan tujuan, tugas dan tanggungjawab Pendeta Bahasa seperti yang berikut:

... dijadikan Pendeta Bahasa bagi persekutuan itu berita telah ditetapkan akan dicop seribu naskhah kamus Melayu yang akan dihebahkan kepada ahli-ahli persekutuan bagi teguran masing2 itu (*Lembaga Malaya*, 1935).

Lembaga Malaya menyatakan bahawa tanggungjawab Pendeta Bahasa adalah untuk menyemak penggunaan bahasa yang betul dan sesuai dalam kamus Melayu

serta mengesahkan seribu naskhah kamus Melayu sebelum disemak oleh ahli-ahli persekutuan yang lain. Tujuan semakan ini adalah bagi memastikan makna daripada kedua-dua bahasa Melayu dan bahasa Inggeris selaras dengan makna sebenar. Kamus dihasilkan untuk menjadi sumber rujukan masyarakat Melayu. Dengan adanya kamus tersebut, masyarakat yang menggunakan istilah baharu dapat memahaminya dengan betulnya.

Pada masa yang sama, kegiatan perkembangan bahasa Melayu oleh *Lembaga Malaya* melalui sokongan usaha PBMPB sekali lagi tercatat apabila mereka mengumumkan dalam penerbitan bertarikh 27 April 1935 bahawa mesyuarat pelantikan R. O. Winstedt sebagai Pendeta Bahasa telah dilaksanakan. Winstedt telah menerima surat tauliah lantikan sebagai Penasihat Am di Johor antara tahun 1931–1935 (*Lembaga Malaya*, 1935). Walaupun berbangsa Inggeris Winstedt layak menyandang jawatan Pendeta berdasarkan pengalaman beliau dalam bahasa Melayu, terutamanya dalam penguasaan bahasa tersebut. Pengalaman dan penguasaan bahasa Melayu beliau bermula sejak menjadi Penasihat Am Kerajaan Johor. Pada peringkat awal lagi, Winstedt telah menggalas tanggungjawab sebagai Penolong Pengarah Pelajaran Melayu di Negeri-negeri Selat dan Negeri-negeri Bersekutu sejak tahun 1916 (Raja Masittah, 2013). Berdasarkan penilaian ini, PBMPB mengakui kelayakan Winstedt untuk dilantik sebagai Pendeta Bahasa dalam kalangan kelompok pentadbir Inggeris. Walaupun Winstedt dilantik sebagai tokoh mahir bahasa Melayu, *Lembaga Malaya* berpendirian bahawa penulisannya masih bersifat berat sebelah.

Selain menggalakkan amalan berbahasa Melayu, *Lembaga Malaya* juga menyampaikan kritikan terhadap sikap orang Melayu. Dinyatakan bahawa ada antara masyarakat Melayu yang menyumbang kepada kemerosotan bahasa Melayu akibat sikap mereka yang tidak berasa bangga menggunakan bahasa Melayu sehingga bahasa ibunda mereka semakin terpinggir. Kritikan juga ditujukan kepada bangsa asing yang terdiri daripada orang British, Cina dan India. Sejak kedatangan bangsa asing ke negeri Johor, penggunaan bahasa Melayu semakin merosot. Memandangkan bangsa asing kurang mengamalkan bahasa Melayu dalam urusan pentadbiran dan perjawatan, penggiat akhbar dan majalah di Johor bimbang akan keadaan bahasa Melayu yang semakin meruncing. *Lembaga Malaya* mencadangkan dalam akhbar ini agar bangsa asing perlu menguasai bahasa tempatan demi memastikan kelangsungan hayat bahasa Melayu. Dengan cara yang dicadangkan dalam *Lembaga Malaya* dan akhbar ini sahaja yang dapat mengingatkan dan menaikkan semula semangat masyarakat Melayu tentang kehebatan dan keagungan bahasa ibunda mereka. Namun demikian, *Lembaga Malaya* bersama-sama pihak yang sepakat dengannya mengakui bahawa masyarakat Melayu juga perlu mempelajari dan menguasai bahasa asing. Kebolehan menguasai bahasa asing dapat memberikan nafas baharu

kepada bahasa Melayu dan membuka jalan kepada penguasaan ilmu pengetahuan yang merangkumi pelbagai bidang dalam disiplin ilmu moden. *Lembaga Malaya* menyedari kepentingan penguasaan bahasa asing dalam perkembangan ilmu ini dapat dilakukan melalui karya luar yang diterjemahkan kepada bahasa Melayu.

Sehubungan dengan cadangan penterjemahan karya daripada bahasa asing, *Lembaga Malaya* turut berusaha mengurus terjemahan perkataan yang berasal daripada bahasa Inggeris kepada bahasa Melayu (*Lembaga Malaya*, 1937). Sekitar tahun 1930-an, penterjemahan karya asing dipergiatkan oleh penterjemah bahasa dan pengarang akhbar Melayu supaya dapat menyajikan berita luar daripada bahasa Inggeris kepada orang Melayu. Dengan cara ini, masyarakat Melayu digalakkan untuk mengamalkan budaya membaca (*Lembaga Malaya*, 1937). Melalui kegiatan terjemahan, bahan bacaan bahasa Melayu telah dapat diperluas dalam pelbagai bidang, seperti undang-undang, politik, pertanian, perusahaan, perniagaan, ekonomi, kejuruteraan dan perubatan yang sebelumnya berkurangan dan berada pada tahap yang rendah. Karya tersebut telah diperolehi daripada penulisan bahasa Inggeris dan telah dapat dimanfaatkan oleh masyarakat Melayu.

Usaha memperbanyak bahan bacaan dalam bahasa Melayu diteruskan oleh penerbit *Lembaga Malaya* dengan melibatkan golongan terpelajar yang diseru untuk menghasilkan terjemahan buku-buku ilmiah dalam bahasa Melayu. Akhbar lain juga telah menyahut seruan tersebut selaras dengan perjuangan *Lembaga Malaya*. Rencana “Hairan Dahsyat” turut menyokong usaha penterjemahan kerana percaya bahawa kemajuan bangsa Melayu dapat dipercepat melalui penguasaan ilmu pengetahuan sekiranya dapat mengatasi halangan kefahaman bahasa asing. Berdasarkan rencana tersebut, ilmu pengetahuan yang berguna jika tidak diterjemahkan kepada bahasa Melayu akan membataskan penguasaan ilmu yang lebih luas dan seterusnya menjadikan masyarakat jauh ketinggalan daripada arus pembangunan. Oleh hal yang demikian, tahap pemikiran masyarakat pada ketika itu masih pada peringkat rendah (*Lembaga Malaya*, 1937). Kegiatan penterjemahan bahan bacaan turut disokong oleh Za’ba (n.d) yang menyatakan bahawa:

Surat-surat karangan atau kumpulan kitab-kitab, buku-buku dan hikayat dalam bahasa mereka miskin dan bukan daripada jenis yang mengangkat perasaan atau meninggikan fikiran. Pekelilingan mereka di rumahnya dari masa kecil sentiasa miskin daripada asuhan atau didikan yang sempurna dan jarang-jarang benar keadaannya yang menghembuskan roh yang bersih-hatulah memberi contoh keelokkan perangai atau mananamkan perasaan-perasaan yang tinggi dan mulia.

Usaha memperluas bahasa Melayu melalui *Lembaga Malaya* dilaksanakan juga melalui sistem tulisan Jawi. Dalam akhbar tersebut, telah ditambah perkataan

baru kepada bahasa Melayu dengan meminjam perkataan daripada bahasa Arab. Keserasian ini timbul daripada perkataan Jawi kerana masyarakat Melayu Islam telah menggunakan bahasa Arab yang terkandung dalam kitab suci al-Quran. Kepentingan tulisan Jawi dalam bahasa Melayu ini dijelaskan oleh Amat Juhari (2009). Ketetapan penggunaan tulisan Jawi dalam sistem penulisan bahasa Melayu telah dilaksanakan oleh PBMPB Diraja Johor. Ketetapan tersebut disahkan di Pejabat Besar Pakatan di Johor Bahru pada 20 April 1935 oleh Dato' Abdullah Abdul Rahman, Mejar Datuk Haji Md. Said Suleiman dan Mejar Datuk Awang Omar. Perkembangan tersebut secara langsung memperlihatkan ruangan khas yang telah disediakan oleh *Lembaga Malaya* untuk PBMPB. Ruangan khas yang telah dipelopori oleh Ahmad (1937) dalam ruangan Bahasa Melayu membolehkan kegiatan memperkasakan sistem penulisan ejaan yang melibatkan perbincangan berkaitan dengan pembetulan ejaan perkataan. Sistem ejaan ini ditunjukkan dalam Jadual 2.

Menurut Zaharani et al. (2011), setiap bahasa mempunyai sistem dan peraturannya sendiri. Peraturan yang mengawal sistem sesuatu bahasa itu dikenali sebagai nahu yang meliputi aspek fonologi (sistem bunyi), morfologi (sistem pembinaan kata) dan sintaksis (sistem pembinaan ayat). Ciri-ciri khusus tersebut merupakan lambang keperibadian sesuatu bahasa. Maka, wajarlah penambahbaikan tatabahasa dilaksanakan dalam sistem bahasa Melayu bagi memastikan kawalan penggunaan dan amalan yang betul. Oleh itu, jelaslah bahawa *Lembaga Malaya* terlibat secara langsung dalam usaha menambah baik taraf bahasa Melayu agar selaras dengan rentak pembangunan dan perkembangan bidang ilmu.

Jadual 2 Sistem ejaan bahasa Melayu.

Ejaan yang Salah	Ejaan yang Betul
Pembahagian	Bahagian
Pendidikan	Didikan
Buat kerja sendiri	Kerana kerja sendiri
Disisi kami	Pada kami
Seharusnya ia pergi	-Hendaklah ia pergi -patutlah ia pergi
Penduduk negeri	-Anak-anak Negeri -Isi Negeri
Sekolah gadis	Sekolah perempuan
Sekolah teruna	Sekolah laki-laki
Guru sekolah gadis	Guru sekolah perempuan

(Sumber:Diubah suai daripada *Lembaga Malaya*)

Dalam memartabatkan bahasa Melayu, *Lembaga Malaya* terus mempergiatkan hasil penulisan. Masyarakat Melayu digesa untuk menghasilkan lebih banyak karya penulisan supaya tidak bergantung pada bangsa Eropah untuk menghasilkan bahan bacaan dan rujukan. Usaha oleh masyarakat sendiri dapat mengelakkan penulisan yang berat sebelah apabila ditulis oleh bangsa asing. Kadangkala, penulis asing, tidak memberi maklumat yang tepat serta bercanggah dengan hal sebenar. Perkara ini berkemungkinan mengelirukan masyarakat Melayu. Oleh yang demikian, penulisan oleh penulis Melayu, dengan sudut pandang dari kaca mata orang Melayu akan mengukuhkan lagi kedudukan bahasa Melayu itu sendiri. Sebagai contoh, seorang tokoh penulisan, Winstedt banyak menghasilkan penulisan berkaitan dengan Tanah Melayu dan masyarakat Melayu yang meliputi aspek sejarah, agama, budaya dan bahasa. Jadual 3 menyenaraikan bilangan karya Windstedt (Mohd Farhan Abd Rahman et al., 2015):

Walaupun banyak menghasilkan tulisan tentang bahasa, sejarah dan budaya Melayu, Winstedt juga mempunyai kelemahannya sendiri. Dalam penghasilan kajian berkenaan dengan Islam di Tanah Melayu, sebagai seorang Orientalis, jelas terkandung unsur berat sebelah. Merujuk pandangan Winstedt (1961) dalam karyanya *The Malays:A Cultural History*. Berdasarkan petikan ini Winstedt menolak kewibawaan perundangan Islam.

... there are Malay translations of orthodox Muslim works of the school of Shaf'i, especially treatises on the law of marriage, divorce and the legitimacy of children, the only branch of Muslim canon law that Malays have adopted practically unchanged.

Sumbangan Winstedt dalam persuratan Melayu tidak dinafikan amat besar. Namun begitu, sebagai pentadbir British, beliau menjaga kepentingan British. Sebagai Orientalis beliau menerapkan sudut pandang Barat dalam penulisannya. Begitu juga peranannya dalam peruntukan untuk pendidikan kepada orang Melayu. Didapati pendidikan yang ditawarkan kepada pelajar Melayu hanya pada peringkat asas dan tidak mengupayakan pendidikan tinggi yang dapat memajukan bangsanya. Sesetengah penyelidik berpendapat pendidikan yang diberikan sedemikian rupa agar orang Melayu tidak mendapat kesedaran untuk bangkit menentang kerajaan British dan menuntut hak mereka sebagai masyarakat peribumi di Tanah Melayu (Abdul Hadi Ismail, 1995). Menurut Ozay (2012), tindakan Winstedt tidak berbeza dengan tindakan para mubaligh yang mempelajari bahasa Melayu bagi mendapatkan tempat dalam kalangan masyarakat Melayu agar matlamat atau niat sebenar tercapai.

Selain menggalakkan masyarakat Melayu untuk menghasilkan karya tempatan, *Lembaga Malaya* turut menyarankan agar masyarakat Melayu bersatu menentang

Jadual 3 Senarai penerbitan Winstedt

Bil.	Tarikh	Tajuk
1	1909	The Circumstances of Malay Life: The Kampong, The House, Furniture, Dress, Food
2	1916	<i>Malayan Memories</i>
3	1914-1917	An English-Malay Dictionary
4	1917	<i>A Malay Reader</i>
5	1919	Misa Melayu
6	1920	The Early Muhammadan Missionaries
7	1920	<i>Dictionary of Colloquial Malay: Malay-English & English-Malay</i>
8	1923	Malaya: The Straits Settlements and the Federated and Unfederated Malay State
9	1925	Shaman, Saiva and Sufi: A Study of the Evolution of Malay Magic
10	1927	Kitab Tawarikh Melayu
11	1928	Kedah Laws
12	1932	A Malay History of Riau and Johore (Malay Text of the <i>Tuhfat al-Nafis</i>)
13	1932	A History of Johore
14	1933	Right Thinking and Right Living: A Primer on Moral & Social Topics
15	1934	A History of Perak
16	1938	The Malay Annals
17	1940	A History of Malay Literature (With a Chapter on Modern Development by ZABA)
18	1944	Britain and Malaya 1786-1941
19	1944	A Simple Malay Reader
20	1947	The Malays: A Cultural History
21	1960	The Malay Magician
22	1963	An Unabridged English-Malay Dictionary
23	1969	A History of Classical Malay Literature
24	1979	A History of Johore 1365-1895
25	1988	A History of Malaya

(Sumber: Dikemaskini daripada jurnal yang bertajuk “Sebuah Analisis Tentang Pendekatan Kajian R. Winstedt terhadap Islam di Tanah Melayu”)

penjajah dan bangsa asing yang sentiasa mengaut kekayaan hasil negeri anak-anak peribumi. Saranan tersebut tidak semata-mata mengkritik bangsa asing, sebaliknya turut menyeru agar masyarakat Melayu bekerjasama dengan mereka agar mereka dapat menghormati orang Melayu. Peringatan tersebut dikeluarkan dalam sebuah rencana “Ruangan Kebebasan Berfikir” seperti petikan berikut:

... Hendaklah kita ingat kepada bangsa asing itu dan hadapkanlah sompong bongkak itu kepada bangsa asing ... bermuafakat dengan puak yang lain supaya sekalian puak dan tompok-tompok orang Melayu menjadi suatu tubuh dan perkumpulan yang benar-benar kukuh ditahap dan dijadikan tempat bergantung kaum Melayu amnya (*Lembaga Malaya*, 1940).

Petikan ini menunjukkan bahawa *Lembaga Malaya* bukan semata-mata meletakkan kepentingan terhadap isu berkaitan dengan bahasa Melayu sahaja, sebaliknya ingin menyedarkan masyarakat Melayu tentang jati diri mereka. Sebagai bangsa asal tanah ini, mereka semakin ketinggalan dan jati diri mereka perlahan-lahan dihakis melalui penghakisan bahasa ibunda yang menjadi lambang kebudayaan bangsa sendiri. Jika tidak dikawal, bahasa ibunda, mungkin akan diganti dengan bahasa asing. Apabila hilang bahasa, hilanglah bangsa. Oleh hal yang demikian, masyarakat Melayu digesa untuk mempertahankan kedaulatan bahasa ibunda demi kelangsungan bangsa Melayu di muka bumi.

Bahasa Melayu Lambang Keperibadian Orang Melayu

Peranan sesuatu bahasa bukanlah semata-mata sebagai kaedah dan alat perhubungan. Lebih daripada itu, bahasa merupakan lambang keperibadian yang direpresentasikan oleh adab dan sopan santun sesuatu bangsa. Inti pati bahasa Melayu serta kesantunannya sentiasa menarik perhatian para penggiat persuratkhabaran. Tindak balas pemikiran daripada akhbar dan majalah berkaitan dengan isu bahasa telah menunjukkan ketidakselesaan sebahagian masyarakat dengan istilah dan cara pertuturan dan penggunaan bahasa Melayu. Isu yang ditimbulkan oleh *Warta Jenaka* menyentuh tentang “Berbahasa dan Ketaatan”. Penulis menyatakan rasa kurang senang dengan penggunaan perkataan “Ampun tuanku, beribu-ribu ampun”. Menurut pengarang *Warta Jenaka* itu, rakyat tidak perlu menggunakan bahasa tersebut. Walau bagaimanapun, pendapat ini telah ditentang oleh *Lembaga Malaya* yang menyatakan bahawa perbuatan yang dilakukan oleh orang Melayu itu adalah bertujuan untuk berbudi bahasa dengan pemerintah secara penuh tertib dan kesopanan semasa berurus dengan pihak istana atau Raja seperti yang berikut:

Tak usahkan kepada raja-raja, kepada kita pun hendaklah berbahasa, bukan sahaja kepada tulisannya bahkan pada masa bertutur mestilah kita berbahasa juga. tidaklah patut kita lupakan ‘bahasa menunjukkan bangsa’ melainkan jika kita lupa atau enggan mengaku diri kita keturunan daripada bangsa yang berbahasa (*Lembaga Malaya*, 1938).

Lembaga Malaya turut mempertahankan kesopanan bahasa Melayu ini secara sindiran kepada *Warta Malaya* dalam “Ruangan Pengarang”:

Biar tak nampak ilmu asalkan nampak berbahasa tapi janganlah dinampakkan ilmu disorokkan bahasa. Biar tak ada ilmu kalau tak ada bahasa, sia-sia ilmu jika tidak ada bahasa, walaupun engkau menyabit rumput, kalau berbahasa orang takut tapi aku tak segangkan Maulana Ustaz yang mencarut (*Lembaga Malaya*, 1938).

Kenyataan tersebut menunjukkan bahawa penggunaan bahasa yang sopan dan ikhlas, serta tidak mencerca akan menghasilkan penerimaan yang lebih baik. Perkataan yang digunakan hendaklah sesuai dan tidak menyalahi orang yang bercakap dan orang yang mendengarnya. Seseorang yang berilmu itu seharusnya pandai dan bijak menggunakan ilmu tersebut untuk dirinya. Sebaliknya, jika seseorang yang berilmu berkasar bahasa apabila bertutur, orang itu akan dianggap sebagai orang yang tidak sopan dan kurang bijak. Dalam kalangan penggiat persuratkhabaran, isu bahasa Melayu dan kesantunannya sentiasa menarik perhatian mereka. Dalam perbincangan isu penggunaan dan amalan bahasa Melayu, peranan *Lembaga Malaya* untuk mempertahankan dan memartabatkan kedudukan bahasa Melayu sebagai bahasa rasmi negara terbukti amat besar sebelum Perang Dunia Kedua.

KESIMPULAN

Pentadbiran penjajah dan kedatangan bangsa-bangsa asing ke Tanah Melayu secara perlahan-lahan telah menganggu dan menyulitkan penggunaan bahasa Melayu dalam kalangan masyarakat Melayu sendiri. Amat ketara ialah keberanian mereka untuk mengetepikan bahasa Melayu dan tulisan Jawi sebagai bahasa rasmi tanpa menghormati hak asasi masyarakat Melayu sebagai orang asal Tanah Melayu. Kebiadaban ini sangat dirasakan oleh masyarakat Melayu sehingga terpaksa menyuarakannya dalam akhbar agar orang Melayu sedar dan berani mempertahankan bahasa ibunda yang semakin terjejas dengan kehadiran pentadbir kolonial. Suara daripada rencana dalam akhbar *Lembaga Malaya* secara tidak langsung merupakan peringatan kepada orang tempatan dan pada masa yang sama merupakan amaran terhadap pihak British dan pendatang supaya dengan mudahnya terus memperdaya

orang Melayu dengan menggantikan bahasa Melayu dan tulisan Jawi dengan bahasa asing. Dengan cara ini, barulah pihak pendatang tidak dengan sewenang-wenangnya terus melampaui batas dengan niat memperkecilkan bahasa Melayu. Sikap pendatang yang tidak berminat dengan bahasa tempatan, enggan belajar bahasa Melayu, bercita-cita untuk memperluas penggunaan bahasa mereka merupakan perkara yang mencabar kewibawaan orang tempatan.

Walau bagaimanapun mujurlah semangat kental masih terpahat di dada akhbar dan majalah untuk memberikan harapan kepada masyarakat tempatan bagi mempertahankan kedaulatan bahasa Melayu daripada terus ditindas. Gerakan dan perjuangan *Lembaga Malaya* tetap menjadi tumpuan utama. Namun begitu, semangat perjuangan tersebut tidak mengaburi pencapaian dan kegiatan mereka sebagai sebuah akhbar yang harus berfikiran terbuka untuk memperluas ilmu pengetahuan dalam semua bidang serta menggalakkan peningkatan ilmu pengetahuan dalam kalangan masyarakat Melayu ketika itu.

PENGHARGAAN

Kajian ini tidak menerima sebarang geran khusus daripada mana-mana agensi pendanaan.

RUJUKAN

- Abdul Hadi Ismail. (1995). Winstedt dan pendidikan orang Melayu. *Jurnal Pendidikan dan Pendidikan*, 13, 1–12.
- Abdul Rahim Kajai. (1984). *Wartawan dan sasterawan Melayu*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Abu Hanifah Haris & Roslina Ab Ghani. (2019). Daripada kolej ke universiti: Perkembangan pendidikan tinggi di Tanah Melayu 1905–1907. *Malaysia dari Segi Sejarah*, 47, 65–88.
- Adnan Nawang. (1998). *Za'ba dan Melayu*. Berita Publishing.
- Ahmad. (5 April 1937). Bahasa Melayu. *Lembaga Malaya*.
- Amat Juhari Moain. (2009). *Sejarah perancangan bahasa Melayu di Negeri Johor*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Anwar Abdullah. (2004). *Biografi Dato' Onn: Hidup Melayu*. Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Braddel, R. (1931). *Legal status of Malay States*. Malaya Publishing House Limited.
- Dato'Onn. (21 November 1938). Peluang bekerja bagi anak-anak Melayu, Kerajaan Negeri-negeri yang Bersekutu cuma memandang kepada kelulusan senior sahaja. *Warta Malaya*.
- Dunia dalam Seminggu Ucapan Zainal Abidin (Za'ba). (15 Mac 1940). *Lembaga Malaya*.
- GA 328/1917: *General Adviser, 12 June 1917, Circular Amending Clerical Scheme No.14 of 1914*. ANMCJ.

GA 48/1913: *Recommendation that the Asst. Gen. Adviser be placed in Class 1 of the Malay Clerks plus the Allowance of \$300/-for Knowledge of English.* ANMCJ.

Halaman Pak Pecocok. (28 November 1941). Anak Negeri Johor Melepas Bangsa Lain Dapat. *Lembaga Malaya*.

Hanis Izrin Mohd Hassan, Siti Mahani Angterian & Mohd Sharifudin Yusof. (2017). Kegemilangan bahasa melayu sebagai lingua franca. *Jurnal Kesidang*, 2, 18–30.

Hashim Musa. (1997). *Epigrofi Melayu: Sistem tulisan dalam bahasa Melayu*. Dewan Bahasa dan Pustaka.

Ibrahim Hj Abdul Salam. (19 Oktober 1936). Pandangan Am. *Lembaga Malaya*.

J/RAJA 8: *Surat Titah Perintah*, ANMCJ.

Kebebasan Berfikir. (26 April 1940). *Lembaga Malaya*.

Kemajuan. (1 Mei 1941). *Idaman*.

Ku Hasnita Ku Samsu, Adlina Ab Halim & Mohd Hafiz Sulaiman. (2013). Keupayaan bahasa Melayu di persada antarabangsa. *International Journal of the Malay World and Civilisation*, 1(1), 55–65.

MB 317/34: *Pelajaran dalam Johor dan Skim Pegawai-pegawai Melayu berbahasan YMM Sultan dengan Secretary of State bagi Colony di London pada 2 November*. ANMCJ.

Mohamed Anwar Omar Din. (2011). Asal-usul orang Melayu: Menulis semula sejarahnya. *Jurnal Melayu*, 7, 1–82.

Mohd Farhan Abd Rahman, Rohailin Zainon & Nor Adina Abdul Kadir. (2015). Sebuah analisis tentang pendekatan kajian R.O Winstedt terhadap Islam di Tanah Melayu. *Jurnal Peradaban*, 8, 1–18. <https://doi.org/10.22452/peradaban.vol8no1.1>

Nik Ahmad Haji Nik Hassan. (1963). The Malay press. *Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society*, 36(1), 37–78. <https://www.jstor.org/stable/41505523>

Nik Safiah Karim. (1987). Sumbangan pakatan bahasa Melayu persuratan Buku Diraja Johor terhadap perkembangan bahasa Melayu. Dlm. Zahrah Ibrahim (Peny.), *Tradisi Johor-Riau Kertas Kerja Hari Sastera 1983* (hlm. 41–69). Dewan Bahasa dan Pustaka.

Ozay, Mehmet. (17–19 April 2012). *The issue of bahasa Melayu from colonial to decolonial era*. [Paper presentation]. International Conference on Colonialism and Decolonialization: Challenges and Prospects, Kuala Lumpur.

Penulis Kita Alor Gajah. (19 Julai 1940). Hidup Bahasa Majulah Bangsa. *Lembaga Malaya*. Perkhbaran Tanah Melayu. (8 Julai 1935). *Lembaga Malaya*.

Raja Masittah Raja Ariffin. (2013). Konsep merantau ke alam Melayu: Serampang Banyak mata. *International Journal of the Malay World and Civilisation* (IMAN), 1(2) 115–125.

Rencana Pengarang. (29 April 1938). *Lembaga Malaya*.

Rencana Pengarang. (Mei 1927). Hairan Dahsyat. *Lembaran Guru*, 10.

Roff, W. R. (1972). *Bibliography of Malay and Arabic Periodicals*. Oxford University Press.

Roff, W. R. (1975) *Nasionalisma Melayu*. Dlm. Ahmad Boestamam (Penterj.). Universiti Malaya. (Terbitan Asal 1967).

Ruangan Pengarang. (1 April 1935). *Lembaga Malaya*.

- Ruangan Pengarang. (27 September 1937). *Lembaga Malaya*.
- SS729/21: *Penyata sekolah-sekolah Melayu, al-Quran dan kitab di Johor Bahru, Muar dan Batu Pahat*, ANMCJ.
- Tan, Y. S. (2013). The British Educational Policy for The Indigenous Community In Malaya 1870–1957: Dualistic structure, colonial interests and malay radical nationalism. *International Journal of Educational Development*, 33(4). <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2012.05.004>
- Winstedt, R. (1956). *The Malays: A cultural history*. Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Za'ba. (n.d). “Pemandangan mengenai orang Melayu: Kemiskinan orang Melayu dalam surat persendirian Za'ba SP 18/3B/10.
- Zaharani Ahmad, Nor Hashimah Jalaluddin, Fazal Mohamed Mohamed Sultan, Harishon Radzi & Mohd Shabri Yusof. (2011). Pemerkaaan jati diri bahasa Melayu: Isu penyerapan kata asing. *Jurnal Melayu*, 6.
- Zainal-Abidin B. Ahmad. (1941). Malay Journalism in Malaya. *Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society*, 19(2), 244–250. <https://www.jstor.org/stable/41560469>
- Zulkipli Mahmud. (1979). *Warta Malaya penyambung lidah bangsa Melayu 1930-1941*. Jabatan Sejarah Universiti Kebangsaan Malaysia.